DE INSCRIPTIE VAN HET MAHAḲSOBHYA- BEELD TE SIMPANG (SOERABĀYA).

DOOR

R. NG. POERBATJARAKA.

Bovenbedoelde zeer merkwaardige inscriptie is reeds door wijlen Prof. Kern getransscribeerd en vertaald¹. Door deze vertaling, maar bovendien door de daaraan vastgeknoopte beschouwingen zijn wij in staat gesteld kennis te maken met den uiterst belangrijken inhoud van deze Oorkonde. Het is echter jammer dat de abklatsch, waarover Prof. Kern beschikte, niet op alle plaatsen duidelijk leesbaar was, zoodat er nog een paar onduidelijkheden over waren. Wel heeft Prof. Krom door zijn persoonlijk onderzoek aan den steen zelf een paar verbeteringen aangebracht,² welke opgenomen zijn in de heruitgave; maar hiermee zijn de moeilijkheden nog niet uit den weg geruimd. Bovendien heeft Prof. Kern zelf gezegd, dat deze niet alleen veroorzaakt worden doordat nog niet alle letterteekens met zekerheid konden worden gelezen, maar ook doordat de zinsbouw van de verzen in het gedicht onbeholpen is wegens het te spaarzaam gebruik van werkwoordsvormen. Nu Prof. Kern zich omtrent deze inscriptie aldus geuit heeft, is het waarlijk geen wonder, zooals Dr. Bosch naar aanleiding van een noot van Prof. Kern op de 5de strophe van het gedicht terecht opmerkte, dat een iegelijk afgeschrikt wordt om zich verder met de opheldering van deze inscriptie te bemoeien.

Met het oog echter op den belangrijken inhoud van deze Oorkonde is het m.i. wenschelijk, haar nog eens aan een nauwgezet onderzoek te onderwerpen. Deze inscriptie toch maakt, zooals trouwens reeds uit de vertaling van Prof. Kern blijkt, gewag van zeer voorname gebeurtenissen in de Javaansche ge-

¹ T. B. G. dl. 52 blz. 103 en vlg. Verspr. Geschr. dl. 7 blz. 187.

² T. B. G. dl. 52 blz. 191, Oudh. versl. 1913 blz. 34.

schiedenis. Hierdoor aangespoord, heb ik het, daarbij vooral steunend op mijn Javaansch gevoel, gewaagd om de zaak nog eens te behandelen, ten einde te trachten de ware bedoeling van den eveneens Javaanschen dichter der inscriptie te ontdekken.

In het bureau van den Oudheidkundigen Dienst te Batavia bevinden zich drie abklatschen van bedoelde inscriptie: twee positief en een negatief.¹

De transcriptie van Prof. Kern heb ik, voor zoover de duistere plaatsen aangaat, zorgvuldig met deze abklatschen vergeleken zoodanig dat door mij op het geringste krulletje acht is geslagen. Als resultaat van deze vergelijking wordt den lezer een nieuwe verbeterde transcriptie hiervan aangeboden.

ādaṃ namāmi sarbajñam
 jñānakāyaṃ tathāgatam
 sarwaskandhātiguhyastham
 sad-asatpakṣawarjitaṃ //1//
 anw atas sarwasiddhiṃ wā
 wande'hang gaurawāt sadā
 cākakālam idaṃ wakṣye
 rājākīrttiprakāśanam //2//
 yo purā paṇḍitaḥ cṛeṣṭha
 āryyo bharād abhijñātaḥ
 jñānasiddhiṃ samāgamyā
 'bhijñālābho muniḥwaraḥ //3//
 mahāyogiḥwaro dhīraḥ
 satweṣu karuṇātmakaḥ
 siddhācāryyo mahāwīro
 rāgādikleṣawarjitaḥ //4//
 ratnākaraḥpramāṇān tu
 dwaidhīkṛtya yawāwanīm
 kṣitibhedanam sāmārthya
 kumbhawajrodakena wai //5//
 parasparawirodhena
 nṛpayor yuddhakāṅkṣinoḥ
 estasmāḥ janggalety eṣā
 paṃjaluwiṣayā smṛtā //6//

¹ N°. 415 neg., 2073 en 2607 pos.

kin tu yasmāt rarakṣemām
 jaya-çrī-wiṣṇuwarddhanah
 çrī-jayawarddhanibhāryyo
 jagannāthottamaprabhuḥ //7//
 ājanmapariçuddhānggaḥ
 kṛpāluḥ dharmmatatparaḥ
 pārthiwanandanang kṛtwā
 çuddhakīrttiparākramāt //8//
 ekikṛtya punar bhūmim
 prityārthañ jagatām sadā
 dharmmasaṃrakṣaṇārtham wā
 pitrādhiṣṭhāpanāya ca //9//
 yathaiwa kṣitirājendra-
 ç çrī-hariwarddhanātmajah
 çrī-jayawarddhanīputraḥ
 caturdwīpeçwaro munih //10//
 açeṣatatwasampūrṇo
 dharmmaçāstrawidām waraḥ
 jirṇnodhāarakriyodyukto
 dharmmaçāsanadeçakah //11//
 çrī,jñānaçiwabajrākya-
 ç cittaratnawibhūṣaṇaḥ
 prajñāraçmiwiçuddhāngga-
 s sambodhijñānapāragaḥ //12//
 subhaktyā taṃ pratiṣṭhāpya
 swayam pūrwwaṃ pratiṣṭhitam
 çmaçāne wurarenāmni
 mahākṣobhyānurūpataḥ //13//
 bhawacakre çakendrābde
 māse cāsujisaṃjñake
 pañcamyām çuklapakṣe ca
 ware pa-ka-bu-saṃjñake //14//
 sintanāmni ca parwwe ca
 karaṇe wiṣṭisaṃskṛte
 anurādhe'pi nakṣatre
 mitre mahendramaṇḍale //15//
 saubhāgyayogasambandhe
 some caiwa muhūrttake
 kyāte kuweraparwweçe
 tulārāçyabhisamyute //16//

hitāya sarbasatwānām
 prāg ewa nṛpates sadā
 saputrapotradārasya
 kṣītyekibhāwakāraṇāt //17//
 athāsya dāsabhūto'haṃ
 nādajño nāma kīrtinaḥ
 widyāhīno'pi saṃmuḍho
 dharmmakriyāśw atatparaḥ //18//
 dharmmadhyakṣatwam āsādyā
 kṛpayaiwāsya tatwataḥ
 sakakālaṃ sambaddhatya
 tadrājānujñayā punaḥ //19//

Om rekenschap te geven van deze nieuwe lezing volge hier een korte verklaring.

In strophe 3 voet 2 staat abhijñātaḥ, niet abhijñataḥ. Het lange-ā-teeken van de jñā is op de abklatsch duidelijk zichtbaar. Het vermoeden van Prof. Krom aangaande dit woord is dus bevestigd.¹

Boven de na van kṣitibhedana in strophe 5 zag ik op de negatieve abklatsch nog duidelijk een anuswāra. Zie verder hierover de taalk. opmerkingen bij deze strophe.

Strophe 6 voet 3; er staat op de negatieve abklatsch duidelijk een e, geheel gelijk aan de e van ekikṛtya in strophe 9 voet 1.² Wel is waar heeft de steenhouwer de e blijkbaar eerst verkeerd gemaakt, maar op dezelfde, reeds uitgediepte plaats trachtte hij toch een e te maken en dit is hem eindelijk gelukt; het ligt dus voor de hand dat de positieve abklatsch ons op deze plaats slechts een witte vlek te zien geeft.

Het eerste woord van strophe 7 heeft Prof. Krom terecht kintu gelezen. De kin is duidelijk, ook de tu onder de n is op één van de abklatschen voldoende zichtbaar.

Inplaats van jñānaraçmi op strophe 12 leest Prof. Krom prajñā; op de abklatsch staat inderdaad prajñā.

Kyata van strophe 16 moet zijn kyate. D. i. zooals Prof. Kern reeds opmerkte voor khyate. De taling (e-klank) voor de ta is op de abklatsch voldoende zichtbaar.³

¹ T. B. G. dl. 52 blz. 194. Vesp. dl. 7 blz. 193.

² Dit bevestigt het vermoeden van Dr. Bosch, T. B. G. 58 blz. 442.

³ Ook op het facsimile in Verspr. Geschr. dl. 7, is dit teeken goed afgebeeld.

Strophe 18; er staat op één van de abklatschen duidelijk *kīrttinah*, niet *kīrttitah*.

Nu komen wij tot de twee laatste voeten waarvan de transcriptie als boven is. Boven de *la* van *sakakāla* is de *anuswāra* duidelijk zichtbaar. De *ba* onder de *m* is niet erg duidelijk, maar is in ieder geval te groot voor een *u* (*sukon*), welke laatste men op het facs. te zien krijgt. Ook staat boven de *dha* niet een *n*, maar een *d*; de maker van het facs. heeft dit teeken dus goed nagebootst. Het krulletje onder de *dha*, dat een *r* zou kunnen zijn, dient weggeschraapt te worden, daar dit eigenlijk er niet bij hoort, hetgeen uit de beteekenis van het woord zal blijken.

De lezing van den laatsten voet is, zooals men ziet, in onze transcriptie heel anders dan die van Prof. Kern, welke luidt *wajrajñānaṣiwa* — —.

De eerste letter van dezen voet is een *ta*, doch niet erg duidelijk; maar vergelijkt men dit teeken met de *tya* vlak daarvóór, de *ya* (*pengkalan*) weggedacht, dan ziet men dat ze bijna precies op elkaar gelijken; alleen het ringetje van de *ta* vooraan beneden is geheel onzichtbaar.

De daarop volgende letter is ook duidelijk een *drā*, want de onderste ophaal van deze letter, waaraan de *ra* (*cakran*) vastgehecht wordt, zou voor een *ja* veel te hoog zijn. Een duidelijke *ja* vindt men vier letters verder.

De *jā* vlak achter de *drā* heeft niets onder zich; het kan dus kwalijk een *jña* zijn. De facs.-maker heeft dit teeken ook heel goed gezien. Verder heeft de facs.-maker alle letters van den laatsten regel, op de laatste *na*, heel goed nageteekend. Alleen had hij de *na* (4de) en de *pa* (7de lettergreep) van een *u*-teeken (*sukon*) moeten voorzien, dus *nu* en *pu*.

De laatste letter, hoewel niet erg duidelijk, is *na h*.¹

Nu zijn wij genaderd tot de vertaling. Alvorens wij hiertoe zullen overgaan, zij de aandacht hierop gevestigd, dat bij het herhaaldelijk doorlezen van het gedicht mij duidelijk opgevallen is dat dit als het ware verdeeld is in hoofdstukjes, die met elkaar niet of althans heel weinig te maken hebben. Het komt mij daarom wenschelijk voor om na de vertaling van ieder hoofdstukje, hieraan, voorzoover noodig is, een grammatische

¹ Het mag niet onvermeld gelaten worden, dat Dr. Bosch tot de ontijfering van dezen laatsten voet het zijne bijgedragen heeft.

beschouwing vast te knopen, om daarna wanneer het geheel vertaald is, ons met de historische bespreking en anderszins bezig te houden.

Hoewel mijn vertaling op het geheel een anderen kijk zal geven dan die van Prof. Kern, is het m. i. voor de vergelijking, maar bovendien gemakshalve toch beter wanneer de woorden van Prof. Kern gebruikt blijven.

De vertaling van de eerste twee strophen, die samen een hoofdstukje vormen, is:

1. Allereerst huldig ik den Tathāgata (Buddha), den Alwetende, de belichaming van hoogere kennis, die zeer verborgen in de skandha's (de vijf bestanddeelen van het menschelijk organisme) zetelt, van wien men niet kan stellen dat hij is noch dat hij niet is.
2. Daarna loof ik hem die alle volkomenheid (of: alle boven-natuurlijke kracht) bezit uit altijd (gevoelden) eerbied.

Ik zal deze gedenkwaardige tijdstippen vermelden, waarin de vorstelijke grootsche-daden zich duidelijk uitten.

Prof. Kern veronderstelt dat atig^uhyastham een verkeerd gelezen atig^rhyastham is, en vertaalt dit stuk met: «die boven alle skandha's verheven staat.» Op de abklatsch en ook op het facs. staat echter heel duidelijk **gu**. Met deze **gu** komt de zin, zooals blijkt uit mijn vertaling, heel mooi uit. De bedoeling van den dichter dat de Tathāgata, de Buddha of het Bewustzijn, zeer verborgen in de vijf bestanddeelen van het menschelijk organismen zetelt, wordt m. i. bevestigd door de Sang Hyang Kamahāyanikan ¹ blz. 61 laatste regel. Jammer is het dat dit Sanskrit-vers bedorven is; ook de Oud.-Jav. commentaar geeft hieromtrent niet het minste licht. Gelukkig is de volgorde van de woorden in bedoeld vers alleen reeds voldoende om de beteekenis te verstaan. Dit vers luidt met weglating van wat onnoodig is: «pañca skandhaḥ ca ucya^te pañcāṅga(h) pañca-buddhiḥ ca pañcatathāgatātmaka(h)». ²

In de vertaling van den heer Kats is dit vers, gelijk de andere

¹ Door J. Kats; uitg. door het Kon. Inst. v/d. T. L. en Vkk. v. Ned. Ind. (1910).

² In het Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft 67° Band p. 345 en vlg. heeft Prof. Speyer de Sanskrit-verzen van de Sang Hyang Kamahāyanikan „gerestaureerd” en vertaald, doch alleen die welke voorkomen van blz. 17 tot en met blz. 30.

Sanskritverzen, open gelaten; het beteekent: «en wat men de vijf skandha's noemt zijn de vijf bestanddeelen (van het lichaam) en de vijf zintuigen, die als ātmā de vijf Tathāgata's hebben». Vergelijkt men dezen zin met den onderhavigen voet van strophe 1, dan ziet men dat de bedoeling van den dichter toch atigūhyastham (d.i. verborgen zetelend) is. Deze verborgenheid wordt nog nader bepaald door sad-asatpakṣawarjītam, hetgeen letterlijk beteekent: de partij van het zijn en het niet-zijn verlatende. Hiermee wil de dichter zeggen dat de Tathāgata (de Buddha of hoe men hem ook noemen wil), hoewel hij in het menschelijk lichaam zetelt, anatomisch niet aan te toonen is.

Çākakāla beteekent hier niet meer de Çāka-aera, maar is, zooals Prof. Kern terecht opmerkte, elliptisch gebruikt voor: gewichtige gebeurtenis [op dien datum].¹ Evenwel moet dit woord in dit geval collectief worden opgevat, waarom het in de vertaling dan ook in het meervoud staat. Merkwaardig is het dat ditzelfde woord in dezelfde beteekenis ook gebruikt wordt op den steen van Batoe-toelis.² Dus niet alleen in West-Java vindt men het gebruik van dit woord in dezen zin, maar ook in Oost-Java. Trouwens het Nieuw-Jav. sēngkala verschilt in beteekenis niets van het Sund. sasakala, welke beide woorden, zooals men ziet, een en dezelfde afkomst hebben.

Verder hecht ik aan Çākakālam niet het instrumentalisbegrip zooals Prof. Kern dit doet, maar een locatiefbegrip, wat m. i. meer voor de hand ligt. Ook kīrtti slaat, zooals nader blijken zal, niet op één vorst, maar op meer vorsten.

Het volgende hoofdstuk, bestaande uit de strophen 3—6 is door Dr. Bosch elders³ uitvoerig besproken en opnieuw vertaald. Voor de volledigheid zij het mij vergund deze vertaling hier in haar geheel te herhalen met een wijziging echter van een klein gedeelte, waarin ik met de meening van den schrijver niet geheel accoord ga.

3. Er was oudtijds een voortreffelijke geleerde Āryya Bharād (genaamd), die bekend stond (als iemand, die) tot volkomenheid in ware kennis gekomen was, en Abhijña (transcen-

¹ Door mij tusschen vierkante haakjes geplaatst omdat het eigenlijk overbodig is.

² Zie T. B. G. deel 59 blz. 383.

³ Zie ibid deel 58 blz. 429 en vlg.

- dente wijsheid) deelachtig werd, een meester onder de Muni's (wijzen, asceten),
4. een groote meester onder de wijsgeeren, verstandig, meewarig gezind jegens (alle) schepselen, een toovermachtig leeraar, een groot held, vrij van hartstochtelijke gehechtheid en de overige zondige neigingen.
 5. Hij verdeelde het eiland Java, dat een hoeveelheid edelsteenmijnen bezit, (of: de edelsteenmijnen tot richtsnoer nemend), in tweeën. Deze landsplitsing bewerkstelligde (lett. sloot af) hij met vloekwater uit den kēṇḍi,
 6. doordat twee vorsten uit vijandschap jegens elkander den strijd begeerden. Hierdoor (ontstonden de rijken) genaamd Janggala en Paṃjalu, (welke nog) bekend zijn in de overlevering.

In strophe 5 wordt de Sanskrit grammatica door den dichter ter zijde gelegd. Zooals Prof. Kern bij de bespreking van strophe 13 terecht opmerkt, bezigt de dichter ter plaatse en hier in deze strophe een absolutief voor een *modus finitus*. Hier wordt dus *dwaïdhikṛtya* gebruikt voor *dwaïdhīcakāra* of *dwaïdhyakarot* dan wel voor een anderen vorm, die door de Sanskrit grammatica in dit geval geoorloofd zou worden. Welnu deze opmerking van Prof. Kern geeft ons den sleutel van het schijnbaar zeer ingewikkelde raadsel. Want indien wij enkelen van de absolutiva in ons gedicht opvatten alsof zij staan voor *verba finita*, dan hebben wij i. p. v. met den «onbeholpen zinsbouw» of «wartaal» des dichters slechts te doen met uiterst eenvoudige zinnestelsels. Bijvoorbeeld, het vlak onder *ekīkṛtya* staande *sāmarthyā* moet dan niet anders opgevat worden dan te staan voor een *imperfectum*, waarvan *kṣītibhedanam* het object is. Wil men de juistheid van deze opvatting en dus ook van de vertaling toetsen, dan heeft men dezen zin slechts te vergelijken met de hiermee corresponderende zinsnede voorkomend in de Nāg. Kr̥t. zang 68 strophe 3 voet 2. Deze laatste luidt: *Hīṅganyeki tēlas cinihnanira toyeng kuṇḍi sangkeng langit*; door Prof. Kern vertaald met: «de grens ervan is door hem aangeduid geworden als water in de kruik uit den hemel». Deze vertaling, die op zich zelf niet fout is, kan echter eenigszins worden gewijzigd en in overeenstemming gebracht met ons gedicht door als te veranderen in met en

in in uit. Men ziet dus dat niet alleen de overeenkomst van beide plaatsen treffend is, maar ook dat de volgorde der feiten gehandhaafd blijft. Immers op bedoelde plaats in de Nāg. Kr̥t. verdeelt Bhāraḍaḥ (in ons gedicht Bharād) ook eerst het land om daarna de grens te bepalen met «het water». Waarom dit «water» bij deze landsplitsing ook te pas komt, dit zullen wij voorloopig onbesproken laten.¹

Dr. Bosch vermoedt dat estasmāj het correlatief van het in de lucht hangende yaḥ (yo) is. Ik voel er meer voor yaḥ bij abhijñātaḥ te doen behooren; dus:..., die bekend stond als». Deze constructie is woordelijk totaal gelijk aan het Maleische «yang terkenal». Ook beteekent dit laatste niet alleen bekend, maar ook herkend evenals abhijñātaḥ. Etasmāj geeft m.i. alleen de reden van het ontstaan van beide rijken, nl. doordat twee vorsten in conflict raakten.

Prof. Kern heeft bij de vertaling van den laatsten voet van strophe 6 een paar woorden open gelaten, terwijl Dr. Bosch hiervan een volledige vertaling geeft, die m.i. niet bijster bevredigend is, waarom ik een vertaling als boven waag te geven, welke, naar mijn gevoelen, dichter bij de bedoeling van den dichter staat. Immers na een splitsing van Java verwacht men natuurlijk ook de twee namen van de rijken die daaruit zijn ontstaan; en deze zijn Janggala en Pañjalu. Evenwel zou een femininum-dualis hier beter op zijn plaats geweest zijn dan twee losse feminina; maar dit gebrek wordt m.i. toch ondervangen door het woord iti, dat juist tusschen de twee feminina staat. Verder houd ik het ervoor dat smṛtā òf alleen bij den laatsten naam hoort òf bij beide.

Het volgende hoofdstuk, dat gewijd wordt aan Koning Wiṣṇuwarddhana, luidt in vertaling:

7. Sedert echter hoedde Jaya-Çrī-Wiṣṇuwarddhana, die tot

¹ Slechts zij er op gewezen dat „water uit den kēṇḍi” tot nu toe bij de Javanen, vooral bij vrouwen, nog een gevreesde beëdiging is. Deze beëdiging geschiedt echter altijd ondershands, omdat de officieele sumpah van de Javanen bij de rechtbanken de Islāmitische is. De sumpah met water uit den kēṇḍi is dus, zooals men ziet, een Oud-Jav. beëdiging. Maar de Islām, die zich overal aanpast, gaat zich ook in dit bedrijf mengen.

Voordat de beëdigden uit den kēṇḍi moeten drinken, brengt men dezen eerst naar den kaoem, een Mohamedaanschen kampoeng-geestelijke, die dan een hoofdstuk uit den Koran voorleest, gewoonlijk de soerat ya-sin, met den kēṇḍi voor zich; dan pas zou de kēṇḍi, volgens het geloof, zijn kracht hebben.

echtgenoot had H. M. Jayawarddhanī, een allervoortreffelijkst beschermder der wereld en heerscher,

8. van zijn geboorte af door en door rein van lichaam, medelijdend, zeer vroom, die door zijn onbevleeten roem en dapperheid de vreugde der wereld veroorzaakte,
9. dit land, nadat dit weder vereenigd was ter duurzame bevrediging van de menschen en ter handhaving van het recht (of den godsdienst) dan wel ter bevestiging van zijn voorvaderen enz.

Het woord *dinayasmāt*¹, ten rechte kintu *yasmāt* wordt door Prof. Kern niet vertaald. Het moet m. i. beteekenen, met behoud van de volgorde in den tekst: echter sedert, en is gebruikt om de tegenstelling van de splitsing van Java en de hereeniging duidelijk op den voorgrond te doen treden. Het lidwoord *imām* van strophe 7 voet 1 behoort m. i. bij *bhumim* van strophe 9 voet 1, waarom het eerste in de vertaling dan ook in strophe 9 geplaatst wordt. Ook vertaal ik den laatsten voet van deze strophe alsof er toch *pitra*² stond. De bedoeling van den dichter zal blijkbaar wel dit zijn, dat de regeering van Wiṣṇuwarddhana o. a. ook strekte tot bevestiging van zijn *pitara*'s, d. i. voorvaderlijke zielen, nl. in den hemel.

Nu komen wij tot het hoofdstuk gewijd aan Koning Kṛṣṭanāgara.

10. Evenzoo de koning, de zoon van Z. M. Hariwarddhana en Jayawarddhanī, de heer der vier werelddeelen en een Wijze (muni);
11. vol van alle goede eigenschappen, uitmuntende onder de kenners der wetboeken, ijverig in het herstellen van het vervallene, verkondiger van den Dharmma (d. i. de leer van Buddha),
12. genaamd Ɔrī Jñānaṣiwabajra, gesierd door een juweel van een geest, begaafd met een lichaam gezuiverd door de stralen van ware kennis, volkomen vertrouwd met de wijsheid eens Buddha's.

¹ De *t* hier hoewel van een *wirāma* (pangkon) voorzien, is toeh tegen den Sandhi-regel.

² Prof. Kern verandert dit in *mitra* en vertaalt het diensvolgens met bondgenooten.

13. Van wege zijn vroomheid deed hij zichzelf vroeger wijden, (waarbij) dit Akṣobhyabeeld naar zijn uiterlijk opgericht werd op de begraafplaats Wurare genaamd.

Deze vier strophen vormen twee hoofdzinnen, waarvan 10—12 de eerste en 13 de tweede is. Evenwel mist de eerste het werkwoord, terwijl in de tweede weer een absolutief gebruikt wordt in plaats van een *modus finitus*, hetgeen, zooals Prof. Kern zegt, geheel onidiomatisch is.¹ Wat is nu het werkwoord van den eersten zin? Van een Westersch standpunt bekeken is deze vraag misschien moeilijk te beantwoorden; maar van een Oost-Ind. en speciaal van een Javaansch-Maleisch is zij zeer gemakkelijk op te lossen. Immers deze zin begint met *yathaiwa*; dat is letterlijk niets meer en niets minder dan het Jav. «mangkono uga» en het Mal. «begitoe djoega». En zooals het gebruik in deze laatste twee talen soms toelaat, kan het werkwoord na «mangkono uga» en «begitoe djoega» achterwege gelaten worden. Echter is men verplicht daarbij te denken aan het werkwoord — soms met het lijdend voorwerp, als de zin dit heeft — dat gebruikt wordt in den onmiddellijk voorafgaanden zin. Blijkbaar dus heeft de dichter bij het maken van zijn Sanskrit gedicht zich veel te veel aan zijn Jav. gevoel gehouden. Wanneer men nu het gevoel van den dichter goed volgt, dan spreekt het van zelf, dat men in dit geval ook het werkwoord met het lijdend voorwerp van den voorafgaanden zin bij den werkwoordlozen zin trekken moet; en dit is: *rarakṣa imāṃ bhūmim*, d.i. hoedde dit land. Plaatst men deze laatste drie woorden in de vertaling tusschen evenzoo en de koning — hetgeen hoogst waarschijnlijk de bedoeling van den dichter geweest is — dan is de zin zoo duidelijk geworden dat iedere opheldering m.i. overbodig is.

Wat betreft den tweeden zin van dit hoofdstuk, dacht Prof. Kern blijkens noot 2 op blz. 195², dat het onderwerp van dezen zin de dichter zelf zou zijn. Waar reeds met een enkel woord gezegd is dat het gedicht door den dichter zoo regelmatig hoofdstuksgewijs gerangschikt is, zou het, wanneer de dichter zelf hier als onderwerp van den zin optreedt, tegen het z.g. parallelisme zijn niet alleen, maar bovendien zou dat andere moeilijkheden

¹ Zie hier voren op blz. 433.

² Verspr. Geschr. deel 7.

met zich brengen, welke besproken worden in de historische beschouwing hier achter. Het ligt m. i. meer voor de hand dat het onderwerp van dezen tweeden zin ook dat is van den eersten, d. i. Koning Jñānaçiwabajra (Koning Krētanāgara), waartegen grammatisch ook geen bezwaar is.

Nu volgt het dateeringshoofdstuk. Hierover valt heel weinig te zeggen daar alle woorden in den locatief staan en de grammatische bijzonderheden ervan reeds door Prof. Kern in de noten besproken werden. De vertaling van Prof. Kern wordt hier dus in haar geheel zonder wijziging overgenomen.

14. In het jaar van den Çākavorst 1211 (A. D. 1289) in de maand Asuji (d. i. Açwina) genaamd, op den 5de der lichte maandhelft, op den dag der zesdaagsche week: Paniron, der vijfdaagsche: Kaliwon, een Woensdag
15. in de wuku Sinta genaamd; in het Kāraṇa gemerkt als Wiṣṭi; en onder het sterrenbeeld Anurādhā Mitra in den kring van Indra,
16. in vereeniging met den yoga Saubhagya; in de stonde Somya, terwijl Kuwera de heer van den (astronomischen) knoop is en (de zon) in het dierenriemsteeken de Weegschaal staat.

Na deze uitvoerige dateering komt de dichter tot het laatste hoofdstuk met het slot.

17. Tot heil van alle schepselen in de eerste plaats altoos van den Vorst mitsgaders zijn zonen, kleinzonen en gade, ten gevolge van het een-zijn van het land.
18. Zoo ben ik, met name Nāda, de nederige dienaar van Hem, den roemvolle, al ben ik onwetend en verdwaasd, weinig mij toelegend op vrome werken,
19. superintendent geworden, hetgeen eigenlijk alleen te danken is aan zijne genade.
(Dat) ik deze gedenkwaardige gebeurtenissen aaneen rijg, (geschiedt) ook met toestemming van dezen Vorst.

In den eersten zin van dit hoofdstuk bezigt de dichter weer geen werkwoord. Het werkwoord dat hier gebruikt had moeten zijn is, als ik goed raad: *astu*; alweer dus een werkwoord dat in het Jav. en Mal. in het algemeen niet hoeft uitgedrukt te worden; vandaar blijkbaar de weglating daarvan door den dichter.

Dit astu nu, een imperatief van den wortel *as*, zijn, dient in de Ned. vertaling weergegeven te worden, gecombineerd met het datief-begrip van *hitāya*, door: Moge het (nl. het boven vermelde) tot heil strekken enz. Op deze wijze krijgt men een goed verstaanbaren Ned. zin, die m. i. toch niet te ver van de bedoeling van den dichter is.

In den tweeden zin van dit hoofdstuk gebruikt de dichter weder een absolutief voor een perfectum. Prof. Kern heeft het woord *āsādyā* dus zeer terecht met *ben* geworden vertaald.

Verder staat *sambaddhatya* hier nogmaals voor een verbum finitum, in dit geval voor het presens 1ste pers. enk.

Nog een woord omtrent het laatste verbum van het gedicht. Boven wordt reeds gezegd dat op het facs. duidelijk staat *samuddhṛtya*; maar op de abklatsch staat *sambaddhatya*. De beteekenis van het eerste nu, die z. v. a. hooghouden, in acht nemen enz. is, past in dezen zin m. i. minder dan het tweede, dat samenbinden, aaneen rijgen enz. beteekent. Want de loop van het gedicht zelf pleit meer voor het laatste; immers de dichter rijgt drie hoofdgebeurtenissen uit de geschiedenis van Java aaneen (Hfdst. 2—3—4).

Na deze uitvoerige bespreking van de grammatische bijzonderheden gaan wij nu tot de historische beschouwing over.

Van het eerste hoofdstuk valt historisch niets te zeggen. Epigraphisch echter vertoont het een zeer opvallende eigenaardigheid, die m. i. een korte bespreking waard is.

Om deze eigenaardigheid duidelijk aan het licht te doen treden is het noodig na te gaan, zij het ook heel vluchtig, hoe de Sanskrit-inscripties — wij bepalen ons tot de gepubliceerde Sanskrit-inscripties op Java gevonden — gewoonlijk geconstrueerd worden. Nemen wij de inscripties van koning *Pūrṇawarmman* in de tegenwoordige Residentie Batavia, dan zien wij volgens de vertaling van Prof. Kern, dat zij louter mededeelingen zijn van 's vorsten roem enz. zonder dat de dichter zelf in de inscriptie genoemd wordt. Die van *Toekmas* is ook maar een beschrijving van de bron; de dichter wordt evenmin in zijn werk vermeld. Ook in de betrekkelijk lange oorkonde van *Canggal* noemt de dichter zichzelf niet in zijn gedicht. Ook niet in de lange inscriptie van koning *Erlanggha*¹. In de ge-

¹ Deze inscripties, alle door Prof. Kern behandeld, zijn te vinden in deel 7 van de *Verspreide geschriften*.

deeltelijk Sanskrit-inscriptie van Pereng¹ zoekt men ook te vergeefs naar den naam van den dichter. Integendeel in bijna alle Skt-inscripties vindt men doorgaans alleen den naam van den Vorst en wat hij gewrocht heeft of beveelt, enz. enz. maar zoover mij bekend is, nooit den naam van den dichter². Nemen wij nu ons gedicht, dan zien wij reeds op den eersten regel een 1ste persoon, die later de dichter zelf blijkt te zijn³. Dit zeer in het oog vallende verschil is weliswaar uit niets anders voortgesproten dan uit toeval; maar juist het toeval brengt ons bij de beschouwing van alles soms tot een bepaald inzicht. Evenzoo is het in dit geval.

Het verschil in opzet tusschen onze inscriptie en de boven- genoemde maakt ons geneigd tot deze verklaring, dat de laatste allen een officieel karakter dragen, terwijl de eerste een particulier, een persoonlijk iets is. Deze laatste onderstelling wordt trouwens door de woorden van den dichter zelf bevestigd. Op den allerlaatsten regel van zijn gedicht zegt hij, dat hij het gemaakt heeft alleen met goedkeuring van den Vorst, dus niet op des Vorsten bevel. Het is dus m. i. zeer duidelijk dat deze inscriptie geen officieele vorstelijke is, terwijl de anderen dat wel zijn.

Omtrent de persoonlijkheid van Bhāraḍaḥ kan de lezer verwezen worden naar het reeds genoemde artikel van Dr. Bosch⁴. Ook zal hier, om de aandacht niet te ver van den hoofddraad van dit opstel af te leiden, niet verder uitgewijd worden over de splitsing van Java en de grensscheiding hiervan. Deze kwestie toch, die op zichzelf reeds een belangrijk onderwerp van bespreking vormt, behoeft een aparte en uitvoerige behandeling⁵.

Wij kunnen dus verder gaan met het derde hoofdstuk. Van den hoofdpersoon die hier genoemd wordt, Wiṣṇuwarddhana, is tamelijk veel bekend. Men sla slechts na de aangehaalde plaatsen onder dezen naam in de «Lijst der eigennamen in de Nāg. Krēt.» door Prof. Krom⁶. Wij willen hier volstaan met erop

¹ Zie Cohen Stuarts Kawi-Oorkonden n°. XXIII.

² Evenzoo op de steen van Dinaya behandeld door Dr. Bosch in T. B. G. dl. 57 blz. 420.

³ Hetzelfde karakter als ons gedicht draagt echter de inscriptie op het Akṣobhya-beeld van Gondang Lor door denzelfden geleerde besproken en vertaald ibid. dl. 59 blz. 498.

⁴ T. B. G. dl. 58 blz. 434 en vgl.

⁵ Zie voorloopig ibid. blz. 428, en Nāg. Krēt. blz. 291 en vlg.

⁶ T. B. G. dl. 56 blz. 548.

te wijzen, dat onze inscriptie ons in zooverre dit nieuws meedeelt, dat Wiṣṇuwarddhana als gemalin H.M. Jayawarddhanī had, over wie de verdere mij bekende gegevens zwijgen. Deze vorstin wordt in het volgende hoofdstuk nogmaals genoemd als moeder van Koning Krētanāgara. Hieruit dus kan men met zekerheid opmaken dat zij de hoofdvrouw was van Koning Wiṣṇuwarddhana.

Verder wordt van dezen laatste verteld dat hij Java weer vereenigd zou hebben, althans volgens de vertaling van Prof. Kern¹. Dit zou dan, zooals ZHG. zelf opmerkte, in strijd zijn met de mededeelingen van de Pararaton en Nāg.Krēt., die ons leeren dat Java vereenigd werd door zijn grootvader, Koning Ranggaḥ-rajasa alias Ken Angrok. De aanleiding tot deze ongerijmdheid is m.i. *ekikṛtya punar bhūmim*, dat door Prof. Kern met «hij vereenigde weder het land» vertaald wordt. Naar mijn bescheiden meening kan deze zinsnede anders vertaald worden en wel als boven: «nadat dit land weder vereenigd was», wat grammatisch niet het minste bezwaar oplevert. Op deze wijze vervalt m.i. de bedoelde ongerijmdheid, omdat in dit laatste geval de hereeniging van Java niet door Wiṣṇuwarddhana zelf behoeft te zijn geschied. Deze kwestie wordt afdoende opgehelderd door het vinden van een oorkonde van Wiṣṇuwarddhana met het jaartal 1170 *Çāka*² — het eerste jaar van zijn regeering. — Deze oorkonde, waarin de meening van den koning omtrent de hereeniging van Java op geheel ondubbelzinnige wijze uitgedrukt wordt laat ik hier, omdat zij maar heel kort is³ in tekst en vertaling volgen.

awighnam astu. swasti çrī çakawarṣātīta. 1170. aḥujimāsa tithi. pañcamiçuklapakṣa wā-ka-wrē-wara langkir uttarāsādanakṣatra wiç-wadewatā māhendramaṇḍala gaṇḍayoga wairājyamuhurtta baru-ṇaparwweça walawakaraṇa mrēccikaraçi.

irika diwasanyājñā çrī sakala-kalana-kula-madhu-mārddhana kamalekṣana. nāmābhīṣeka çrī jayawiṣṇuwarddhana. sang mapañji smining rāt. swapitāmāhāstawanābhinnāçrantalokapālaka. kumonakēn i rikang wanwa i maribong watēk atagan jipang pagawayakna sang hyang ājñāhaji praçāsti. mataṇḍa çrī jayawiṣṇuwarddhana-lañcana. umunggwe salaḥ-siki ning tāmraṇi (ptopala).

D.i.: Geen stoornis zij er. Heil de jaren van Çrī Çāka verlopen

¹ Verspr. Gesch. dl 7 blz. 194.

² Oudheidk. Versl. 1918 bijl. Q.

³ Helaas alleen plaat 1, aan één zijde beschreven.

1170 in de maand Açuji, op een goeden dag, den 5^{den} van de lichte maandhelft, (de dag van de zesdaagsche week) wās, (pasaraandag) Kliwon, Donderdag van de wuku Langkir, onder het sterrenbeeld Uttarāṣāḍa, van de godheid Wiṣwa, in den kring van Indra in vereeniging met den yoga Gaṇḍa, van de stonde Wairājya, terwijl Kuwera de heer van den (astronom.) knoop is, in het karaṇa Walawa en (de zon) in het dierenriemsteeken de Schorpioen staat.¹

Dit is de datum van het bevel van Z. M. den vernietiger van het gereïncarneerde, slechte geslacht van (den daemon) Madhu, den Lotusoogige, tot koning gezalfd onder den naam van Z. M. Jayawiṣṇuwarddhana, den Pañji Sēmining rāt, den Beschermers van het dank-zij-zijn-grootvader-ongesplitste, tot rust gebrachte land; bevelende dat voor het gehucht van Maribong voor alle dienstplichtigen van Jipang, een Koninklijk besluit gemaakt moet worden, gemerkt met het zegel van Z. M. Jayawiṣṇuwarddhana, op de een of ander beschreven koperen plaat dan wel (op steen).

Men ziet dus dat de hereeniging van Java volgens dit authentieke gegeven een werk van zijn grootvader, zegge Ken Angrok, geweest is.

Van belang is het dat deze Oorkonde ons nog een ander nieuws bericht, dat Koning Wiṣṇuwarddhana den naam van Pañji Sēminingrāt droeg; een naam, die, merkwaardig genoeg, later gedragen wordt door Kērtawarddhana, den vader van Koning Hayam-Wuruk, omdat de eerste in alle opzichten Koning Wiṣṇuwarddhana navolgde². Waarom deze twee personen juist dien naam droegen is m.i. licht te begrijpen. Immers deze naam beteekent: des werelds uitspruitsel; en dit is een zinspeling op het feit, dat beide vorsten de voortzetters waren van de tweemaal bedreigde Tunggul-amētungsche dynastie. Want door het optreden van Koning Tohjaya en daarna door dat van Koning Jayanāgara verkeerde deze dynastie in den zeer gevaarlijken toestand van geheel op den achtergrond te zullen geraken.

Wij nemen nu het volgende hoofdstuk gewijd aan Koning Krētanāgara. Van dezen Vorst is reeds veel bekend³. Hier kan dus volstaan worden met te wijzen op de bedoeling van den

¹ Daar ik niet het minste begrip heb van de sterrenkunde, heb ik de omschrijving der technische termen als het ware blindelings overgenomen van Prof. Kern.

² Oorkonde van Trawoelan I, plaat 1 verso. (Oudh. versl. 1918 bijl. K).

³ Zie het artikel van Prof. Krom in Versl. en Meded. Kon. Acad. 5, 2.

dichter, dat Krētanāgara, evenals zijn vader, over het onverdeelde land regeerde.

Prof. Kern merkte omtrent Krētanāgara op grond van den Nāg. Krēt. op, dat deze bij zijn leven om zoo te zeggen reeds een goddelijke eer genoot. Deze opmerking van Prof. Kern is van zeer groot gewicht voor de verklaring van strophe 13 van het gedicht. Zooals boven reeds gezegd is, zou het onderwerp van dezen zin de dichter zelf zijn; maar dan is *swayam* hier onzin, waarom Prof. Kern dit woord in zijn vertaling dan ook van een (?) voorziet.

Waar wij weten dat Krētanāgara reeds bij zijn leven een goddelijke eer genoot, daar zal het m. i. ook niet al te ver van de waarheid zijn wanneer wij aannemen, dat hij die eer zelf voorgeschreven had. In verband hiermee komt men ten aanzien van strophe 13 m. i. daarom alleen tot een bevredigende oplossing, indien men Krētanāgara als onderwerp van dezen zin beschouwt en *swayam* dus Krētanāgara zelf is. Hij heeft zich zelf dus doen wijden, bij welke gelegenheid het Akṣobhyabeeld van Simpang opgericht werd.

Het zich-zelf wijden van dezen vorst vindt men in de Nāg. Krēt., op een andere plaats dan door Prof. Kern bedoeld, bijna woordelijk terug. In zang 55 strophe 1 voet 3 leest men *sirāṅgadhiṣṭita ṣarīra*¹. D. i. met een klein barbarisme: hij *adhiṣṭiteerde* zich, terwijl *swayam adhiṣṭāpya* = hij deed zich *adhiṣṭiteeren*. En wat dit kustmatig werkwoord beteekent, dit kan zooals trouwens reeds gebeurd is, gevoegelijk met wijden weergegeven worden.

Wat betreft de nauwkeurige dateering hierover valt eigenlijk niets meer te vermelden, ware het niet, dat er om verschillende redenen twijfel bestaat, of het gedicht werkelijk op dien datum geschreven werd.

Waar nu de inscriptie den naam van den bekenden Koning Krētanāgara bevat, aan wiens lof het gedicht voornamelijk gewijd is, en bovendien waar zij gedateerd is met een jaartal, dat juist in de regeering van genoemden Vorst valt, schijnt onze twijfel ten deze geheel ongegrond te zijn. Maar hoe het ook zij, na grondige bestudeering van de inscriptie rijst bij mij

¹ Deze woorden zijn door mij in het Oudh. versl. 1917 blz. 145, en daarna door Dr. Bosch *ibid.* 1918 blz. 162 eenigszins anders weergegeven. Zie verder Oudh. versl. 1921 bijl. B.

de vraag, of het gedicht werkelijk in het dateeringsjaar, zooals dit daarin vermeld staat, gemaakt is. Om deze vraag met zekerheid te kunnen beantwoorden, moeten wij den persoon van den dichter in ons onderzoek betrekken. Wanneer wij weten dat hij de tijdgenoot van den een of anderen bekenden vorst geweest blijkt te zijn, dan pas kunnen wij o. i. op de bijzonderheden van het gedicht ingaan, om de moeielijkheden, die daarin nog mochten voorkomen op te helderen.

Daar hij in strophe 18 zich met de waardigheid, die hij op het oogenblik der vervaardiging van zijn gedicht schijnt te bekleeden, uitdrukkelijk noemt, zullen wij ons bezighouden met na te gaan wie hij bepaaldelijk is. In bovenbedoelde strophe noemt hij zich ondubbelzinnig Nāda en was hij superintendent. Van welke gezindte? Dit weten wij nog niet. Maar daar uit zijn gedicht blijkt, dat hij een warme Buddhist is, en hij bovendien de inscriptie op een Buddhabeeld aangebracht heeft, kunnen wij veronderstellen, dat hij superintendent is van den Buddhistischen eeredienst.

Het is bekend dat deze functionaris, in den Majapahitschen tijd althans, altijd optreedt bij de opsomming van de hoogwaardigheidsbekleeders op officieele stukken, als beschreven koperen platen en steenen. Uithoofde hiervan kunnen wij dus wel verwachten hem te ontmoeten op de oorkonden uitgevaardigd door Koning Krētanāgara (van 1188 en 1191).¹ Tot onze groote verbazing en niet minder teleurstelling zoeken wij in deze beide oorkonden tevergeefs naar een Nāda, eveneens naar een Dharmmādhyaṣa ring Kasogatan. Wel vinden wij in de oorkonde van 1191 een Dharmmādhyaṣa ring Kaçaiwan, doch, zooals Prof. Krom reeds opmerkte², geen Dh. dh. ring Kasogatan. En toch zijn deze oorkonden voorzoover noodig voor ons onderzoek, voldoende compleet. Nu zou men zich kunnen afvragen of Nāda misschien pas na 1191 ten staatstooneele is op getreden en in 1214 het smadelijk lot van den koning deelde, zoodat van hem niets verder bekend is dan zijn gedicht. Immers de oorkonde van 1273 leert ons dat de caitya, daarin vermeld, opgericht werd ter eere der opperbrahmanen van de Çiwaïetische en van de Buddhistische leer, die den Koning in 1214 in den

¹ Zie Rapp. Oudhk. Dienst 1911 blz. 117 en Oud-Jav. Oorkonden blz. 189.

² Rapp. 1911 blz. 120.

dood zijn gevolgd.¹ Behoort Nāda nu tot de slachtoffers van de Kaḍirische overrompeling? Dit is natuurlijk een vraag die zonder verdere gegevens heel moeilijk te beantwoorden is. Maar wat mij toch nog altijd vreemd voorkomt is wel dit, dat hij zelf of een voorganger, indien Nāda werkelijk tot de slachtoffers behoorde, in de oorkonde van 1191 niet genoemd wordt. Zijn wij genoodzaakt om ons onderzoek omtrent Nāda, daar de weg die ons daarheen voeren moet, dood schijnt te loopen, te staken? Neen wij zullen een anderen weg inslaan.

Volledigheidshalve heb ik alle vóór-Toemapělsche oorkonden nagegaan en vond op geen van alle de Dharmmādhyaḥṣa's van beide eerediensten. Waar gesproken wordt van Ćiwaïetische en Buddhistische geestelijken, worden zij alleen in het algemeen genoemd: Ćaiwa-Sogata. De eerste oorkonde, waarin een Dharmmādhyaḥṣa en wel alleen ring Kaṣaiwan, genaamd Mapañji Tanutama, voorkomt, is juist die van 1191; en deze persoon was naar alle waarschijnlijkheid het hoofd van den algemeenen eeredienst van het heele rijk (sang hyang sarwwadharmma . . . (sakahawat) ing bhūmi Janggala-Pangjalu).²

Nemen wij nu de oorkonde van 1216, van koning Krētarājasa (Raden Wijaya, den stichter van Majapahit), dan ontmoeten wij pas voor het eerst een Dharmmādhyaḥṣa ring Kasogatan naast dien ring Kaṣaiwan.³ Van dien tijd af blijven beide personen steeds onafscheidelijk van elkaar. Hieruit kan men dus deze conclusie trekken dat de titel Dharmmādhyaḥṣa ring Kaṣaiwan eerst door Krētanāgara in zijn laatste regeeringsjaren ingevoerd werd voor het hoofd van den eeredienst in het algemeen, naast wien, toen zijn werkkring te groot bleek te zijn, daarna een Dh.dh. ring Kasogatan aangesteld werd, van wiens bestaan echter in den tijd van Krētanāgara zelf wij niet met zekerheid weten, doch die beslist bestond bij de vorming van het nieuwe Majapahitsche

¹ Ibid. 1904 blz. 4, en Bijdr. Kon. Inst. 7, IV, blz. 655.

² Terloops zij opgemerkt dat Dr. Brandes, blijkens zijn mededeeling boven de transcriptie van deze oorkonde, sang hyang Sarwwadharmma opvat als een naam van een heiligdom, dat in zijn rechten wordt aangetast door de lieden van Thāni-bala. Volgens mijn opvatting is sang hyang Sarwwadharmma de algemeene eeredienst, die in oneenigheid is geraakt met de Thāni-bala, welke laatste letterlijk beteekent Landmacht, en die te vergelijken zou zijn met het tegenwoordige Binnenlandsch Bestuur op Java.

³ Zie Pararaton blz. 78 regel 15 en 16 v. o. Nieuwe editie blz. 94 onderaan en 95 bovenaan.

hof onder den eersten Vorst en later. Aan de hand van deze conclusie is het dan licht te verklaren waarom de Dh.dh. ring Kasogatan op de inscripties, op één na, altijd na den idem ring Kaçaiwan genoemd wordt. Immers de laatste titel is hoogst waarschijnlijk eerder ingevoerd dan de eerste.

Na dit uitstapje gaan wij verder om onzen Nāda te zoeken. Om geen sprongen te maken zullen wij den weg, dien wij ingeslagen hebben verder volgen.

Daar, zooals boven reeds gezegd is, de Dh.dh. ring Kasogatan altijd in gezelschap met dien ring Kaçaiwan voorkomt, zullen wij beide personen in den loop van ons onderzoek ook onafgescheiden laten. Dit is te meer van belang, omdat hierdoor de dateering van de ons ten dienste staande, ongedateerde inscripties veel nader kan worden bepaald, hetgeen ons dus niet weinig helpt om te kunnen vaststellen van welken tijd en wiens tijdgenoot onze Nāda was. Nemen wij de inscriptie van 1216 dan hebben wij voor ons

Pungkwi Padēlēgan Dharmmādhyaḥṣa ring Kaçaiwan puṣpapata ḍang ācāryyāgraja, naast

Pungkwi Padēlēgan Dharmmādhyaḥṣa ring Kasogatan . . . nā-mābhiṣeka ḍang ācāryya Ginantaka.

Nemen wij de oorkonde van 1245¹ uitgevaardigd door koning Suṇḍarapaṇḍyadewa, die Jayanāgara, de opvolger van Raden Wijaya blijkt te zijn², dan krijgen wij:

Dharmmādhyaḥṣa ring Kaçaiwan, sang pamēgēt i Raṇukabayan, ḍang ācāryya Smaranātha . . . naast

Dharmmādhyaḥṣa ring Kasogatan pungkwi Padēlēgan, ḍang ācāryya Kanakamuni, . . .

De ongedateerde koperen platen van Bēṇḍosari³:

Dharmmādhyaḥṣa ring Kaçewan, sang āryya Rājaparākrama, ḍang ācāryya Dharmmarāja naast

Dharmmādhyaḥṣa ring Kasogatan, sang āryyādhirāja, ḍang ācāryya Kanakamuni.

Gaan wij verder en nemen wij de inscriptie van Trawulan⁴ gedateerd 1280, dan ontmoeten wij hier eindelijk een

¹ Oud-Jav. Oorkonden n°. LXXXIII blz. 198.

² T. B. G. dl. 54 blz. 525 en vlg.

³ Oud-Jav. Oorkonden no. LXXXV blz. 209.

⁴ Oudhk. Versl. 1918 bijl. K.

Dharmmādhyaṅga ring Kasogatan pungkwi Padēlāgan ḍang ācāryya Nādendra naast een

Dharmmādhyaṅga ring Kaṣaiwan nāma puṣpapata ḍang ācāryya Dharmmarāja maka padasthan sang āryya Rājaparākrama. ¹

Met dezen Nādendra hebben wij eigenlijk reeds vroeger kennis gemaakt op de ongedateerde oorkonde van Sēkar (Bodjanēgara) behandeld door Prof. Krom. ² Deze inscriptie geeft de gewone volgorde:

Dharmmādhyaṅga ring Kaṣaiwan ḍang ācāryya Āwamūrṭti sang āryya Rājaparākrama naast een

Dharmmādhyaṅga ring Kasogatan ḍang ācāryya Nādendra sang āryyādhirāja.

De uitvoerige bespreking van Prof. Krom omtrent deze plaat dáárlatende, wil ik alleen hierop wijzen, dat zij volgens ZHG. van nā 1287 (de vervaardiging van de Nāg. Krēt.) moet zijn. Aan de hand van deze oorkonde heeft Prof. Krom een belangrijke mededeeling gedaan in Tijdschrift Bat. Gen. deel 57 blz. 30 getiteld: «Prapañca op een inscriptie?» Hier wil Prof. Krom, zij het ook vragenderwijs, namelijk onzen Nāda vereenzelvigen met Prapañca op grond hiervan, dat

1ste Prapañca, als hij zichzelf in zijn gedicht introduceert, het ambt van Dharmādhyaṅga ring Kasogatan bekleedt;

2de dat op een oorkonde, die van na 1287 moet ³ zijn, een Dh. dh. ring Kasogatan genaamd Nādendra te vinden is;

3de dat aan het slot van zijn gedicht Prapañca als zijn anderen naam geeft Wināda.

Zooals men ziet berust de onderstelling van Prof. Krom, naar het schijnt, op zeer solide grondslagen. Gesteld nu dat Prof. Krom hierin inderdaad gelijk heeft, dan is de treffende overeenkomst van de Simpang-inscriptie en de Nāg. Krēt., die Dr. Bosch aangetoond heeft ⁴ iets dat van zelf spreekt, daar zij dus door één hand zijn gemaakt. Maar Dr. Bosch houdt het ter plaatse ervoor, dat de dichter van ons gedicht en die van de Nāg. Krēt. twee auteurs, onafhankelijk van elkaar, zijn. Wie van beiden moeten

¹ Dit is de eenige mij bekende oorkonde, die afwijking vertoont in de volgorde, omdat men aan Rājaparākrama bij deze gelegenheid een buitengewoon lang epitheton ornans toekent.

² T. B. G. dl. 53 blz. 411. De oork. van Sēkar vindt men als bijlage op blz. 433.

³ Door mij gecursiveerd.

⁴ T. B. G. dl. 58 bl. 429.

wij nu volgen ten aanzien van dit moeilijk vraagstuk? Zonder afbreuk te willen doen aan de resultaten door beide geleerden geleverd, zij het mij vergund mijn meening ten dezen hier kenbaar te maken.

Met de bovenbedoelde indentificatie van Prof. Krom kan ik mij nog niet geheel vereenigen en wel om deze redenen:

1ste dat bedoelde introductie van Prapañca in zijn gedicht door Prof. Kern m. i. niet erg zuiver weergegeven is;

2de dat, al moge de oorkonde van Śekar van na 1287 zijn, het optreden van een Nāḍanda reeds in 1280, de onderstelling dat hij Prapañca zelf zou zijn, min of meer tegenspreekt;

3de dat het gedeelte van de Nāg. Krēt., waarin de naam Wināda voorkomt bepaaldelijk Zang 95 tot het einde toe, naar het mij toeschijnt, van een zeer verdachte echtheid is.

Om de kwestie duidelijk te stellen geef ik in het ondervolgende een verklaring. Laten wij punt 1 nemen. De introductie van Prapañca, Zang 17 strophe 8, luidt:

Ngkān teking maparab Prapañca tumut anglēngēng angiring i jōng nareṇwara.

Tan len sang kawi-putra sang kawi samenaka dinulur ananmateng mangō (beter: langō).

Dharmmādhyaṅga Kasogatan sira tēkap narapati sumilih ri sang yayah.

.....¹

Volgens Prof. Kern:

«Nu was daar ook een persoon Prapañca bijgenaamd, die mede onderdanigst den vorst vergezelde. Het kan niet anders of dichters en zonen van dichters zullen alle gaarne gevolgd worden door wie in het dichten behagen scheppen. Als superintendent der Buddhistische gemeente aangesteld door den koning volgde hij zijn vader op.....»

Mij van een commentaar van deze vertaling onthoudende, wil ik alleen een vertaling geven van deze strophe volgens mijn Javaansch gevoel.

«Nu de persoon genaamd Prapañca ging ook mee de voeten van den koning volgende, om zich te vermaken. (De bedoeling) was niet anders dan dat de dichterszoon (d. i. ik) in gezelschap met de dichters mee moest gaan om naar hartelust plezier te maken².

¹ De laatste voet van deze strophe is voor ons doel van geen belang.

² Veel duidelijker wordt het als men sama bij kawi trekt, zoodat men krijgt gewone, d. i. officieele dichters.

Hij was door den vorst aangesteld tot superintendent der Buddhistische gemeente om zijn vader te vervangen».

Volgens mijn opvatting was de kawiputra d. i. dichterszoon of candidaat-dichter op dat oogenblik dus slechts tijdelijk, zegge gedurende de reis, Dharmmādhyaṣa ring Kasogatan, omdat hoogstwaarschijnlijk zijn vader, om welke redenen weten wij niet, misschien wegens zijn ouderdom, niet mee kon gaan. Mijn bedoeling is dus, afgaande op bedoelde strophe, dat de echte, officieele Dharmmādhyaṣa ring Kasogatan de vader van Prapañca was en deze in de hoofdstad was gebleven. Hoe hij heet zal nader blijken.

Wij nemen nu punt 2. Zooals boven reeds gezegd is, wordt de onderstelling van Prof Krom, dat Nāda Prapañca zelf zou zijn min of meer tegengesproken door het optreden van een Nādendra als Dh. dh. ring Kasogatan bereids in 1280. Want indien Nāda nu Prapañca zelf was, waarom zou hij als zijn naam in zijn gedicht niet zijn ambtelijk-officieelen naam Nādendra, waarmee hij dus pronken kan, opgegeven hebben? Uit bescheidenheid? Dan is hij hiermee heusch veel te ver gegaan. Ook zou hij afgeweken zijn van zijn gewoonte om alle hoogwaardigheidsbekleeders in den regel met hun officieelen naam te noemen.

Wat bovendien onwaarschijnlijk maakt dat Nāda Prapañca zelf is, is het feit dat de laatste — indien mijn vertaling van strophe 8 zang 17 de juiste is — zich, als hij met den koning in 1281 op reis mee moet gaan, Prapañca, nader bepaald als kawiputra, dichterszoon of candidaat-dichter noemt. Ook droeg hij dien naam nog toen hij in 1287 zijn gedicht beeindigde.

Nog een sprekend bewijs dat Nāda niet Prapañca zelf kan zijn, is het volgende.

In zang 64 van de Nāg. Krēt. wordt een uitvoerige beschrijving gegeven van het Çrāddha-offer, 12 jaar na den dood van Rājapatnī, ring Çāka diwaça maçiraḥ warnṇa d. i. in het Çāka-jaar met 4 als laatste cijfer¹ dus in 1284.

Prof. Kern wijst er reeds op dat dit feest een Buddhistisch karakter draagt. Want de godheid aan wie men het offer brengt is Sarwwajña (Buddha) en de priesters die daarmee belast worden zijn allemaal Buddhisten. Waar wij weten dat Nādendra in 1280 de superintendent van den Buddhistischen eeredienst was, verwacht men als van zelf dat hij de leiding van deze plechtigheid

¹ Lett.: met 4 als hoofd.

op zich genomen had. En was Prapañca Nāda zelf, dan zou hij bij de vermelding van het optreden van zichzelf als leider zeker andere woorden gebezigd hebben dan ter plaatse gebruikt worden. Integendeel hij beschrijft den leider aldus:

Ngkān tingkaḥni gawe narendra wēkasing Sarwwajñapūjādhika.
sakweḥ sang wiku Bodha tantragata sāksing maṇḍalālekana
mukya sthāpaka sang purohita masadpāde sudharmmenadhi
labdhāwega sučila satwika tētēs ring cāstra tantratraya //3//
sangke wrēddhaniran sahasramasa ring swotpatti manggōng
tutur.

wwantēn hīnanireng swakāya kimutang satçisya makweḥ marēk
ngkā mpungkwī Paruha prasiddha patangan lāmpaḥnireng
maṇḍala.

D. i. volgens Prof. Kern met een kleine verandering van mij:

«De wijze nu waarop het door den vorst ingestelde feest gevierd werd was het non plus ultra van vereering van den Alwetende (Buddha). Al de monniken van de Buddhistische leer stonden als getuigen in den beschreven kring, met aan het hoofd den sthāpaka als voorganger (purohita) bij de uitoefening van de goede, verheven plicht.¹ Hij was bezielde van vrome aandoening, zedelijk, hoogst deugdzaam, volkomen doordrongen in de Drie Tantra's. //3//

Wegens zijn ouderdom, duizend maanden sedert zijn geboorte, had hij, steeds de heilige overleveringen bestudeerende, lichamelijke gebreken, maar zijn talrijke goede leerlingen stonden hem bij. Toen verrichtte Zijn Hoog Eerwaarde van Paruha den dienst als handlanger in den kring.»

Hoewel de leider, de purohita hier niet bij name genoemd wordt, kunnen wij op grond van genoemde oorkonde van 1280, die nauwelijks 3 of 4 jaar vroeger uitgevaardigd werd, toch aannemen dat hij Nāda is. En dat deze laatste niet Prapañca is, blijkt uit de beschrijving hierboven.² Mijn vermoeden dat hij niet mee ging met den koning op reis omdat hij misschien te oud was, wordt dus min of meer bevestigd. Want op dat oogenblik was hij reeds bij de 81. In 1284 schijnt hij niet meer in staat

¹ Vertaling van su-dharma-inadhi; het laatste is de in-vorm van adhi, verheven, voornaam.

² Bij deze plechtigheid komt Prapañca zelfs nog niet in aanmerking om zijn vader te vervangen.

te zijn om op de aloen-aloen te loopen bij zoo'n bijzonder groote plechtigheid; laat staan om mee te gaan met den vorst bij zijn voor dien tijd geweldige reis drie jaar te voren. Het is daarom m. i. niet al te vermetel wanneer wij aannemen dat Nāḍendra of Nāda, die op het oogenblik van de vervaardiging van den Nāg. Krēt. hoogstwaarschijnlijk nog als Dh. dh. ring Kasogatan leefde, en in wiens plaats Prapañca, gedurende de reis van koning Hayam-Wuruk, fungeerde, de vader van Prapañca is. Op deze wijze laat dus de overeenkomst van de Simpang-inscriptie en de Nāg. Krēt. zich gereedelijk verklaren. Want uit den aard der zaak zullen de vader bij de vervaardiging van zijn gedicht en de zoon bij die van zijn Nāg. Krēt. elkander wel geholpen of geraadpleegd hebben. In zooverre heeft Dr. Bosch dus gelijk dat zij verschillende auteurs zijn, doch niet dat zij onafhankelijk van elkaar zijn.

Een vraag die zeer zeker op haar plaats is, dient hier gedaan te worden: Waarom maakt Prapañca in zijn geheele gedicht, behalve bij zijn introductie en dan nog niet eens bij name, geen gewag van zijn vader, die toch tot de hoogwaardigheidsbekleeders behoorde?

Het antwoord op deze vraag is: Zeer zeker maakt hij van het Hoofd der Buddhisten, zijn vader dus, hoewel heel kort, melding. Waar hij bij de beschrijving van de situatie van de hoofdplaats de woning van het Hoofd der Çiwaïetische Brahmanen uitdrukkelijk opgeeft, kan men billijkheidshalve verwachten dat hij dit ook doet ten opzichte van het Hoofd van de Buddhisten; en dit vindt men vermeld in strophe 1 van zang 12. Helaas zijn de woorden van den voet die deze vermelding bevat door Prof. Kern zoodanig gescheiden, dat het begrip en dus ook de vertaling erdoor verduisterd worden. Het ligt dus voor de hand dat Prof. Kern den gewaanden naam, die uit die foutieve woordscheiding ontstaan is, niet kan verklaren. Wij laten hier de bedoelde strophe volgen, zooals zij is opgenomen in den Overdruk van de Nāg. Krēt.

Warṇṇan tingkahikang pikandël atatātūt kaṇṭaning nāgara.
 wetan sang dwija Çaiwa mukya sira ḍang hyang Brahmarājādhika.
 ngkāneng dakṣina Boddha mukya ng anawung sang kāka¹
 Rēṅgkannadi
 kulwan kṣatriya mantri punggawa sagotra Çrīnarendrādhipa.

¹ Prof. Kern denkt bij de scheiding van dit woord te veel aan kaka of gurukaka dat volgens v. d. Tuuk een naam van een Wetboek zou zijn. (Zie dit woord en vergl. Oud-Jav. Oorkonden blz. 210 regel 20 en Kawi-Oorkonden blz. 26 regel 6 v. o.)

D. i. volgens Prof. Kern:

Wij zullen den staat beschrijven van de omgeving langs de zijden van de stad. Oostelijk (wonen) de Āiwaïetische brahmanen van wie de Hoogerwaarde Brahmarāja de voornaamste is. In het Zuiden de Buddhisten; de voornaamste van den Sanggha (Congregatie) is de sthawira¹ Rēṅkannadī². Westelijk de kṣastriya's, punggawa's en verwanten van Z. M. den Soeverein.

Daar de vertaling van Prof. Kern van deze strophe geheel in orde is behalve die van den 3^{den} voet, waar het juist op aan komt, zullen wij alleen dezen voet herhalen met de o. i. goede woordscheiding en vertaling.

Ngkāneng dakṣina Boddha mukya ng anawung sangkā (lees: ɕangkā) karēṅkan³ nadī.

D. i. Dáár in het Zuiden (wonen) de Buddhisten aan wier hoofd de «drager van de schelp» staat, afgescheiden door een rivier.

Zooals men ziet wordt hier dus toch melding gemaakt van het Hoofd der Buddhisten volgens de gewone volgorde nl. onmiddellijk na het Hoofd der Āiwaïeten⁴. Evenwel wordt hij ook hier niet bij name genoemd; maar voor een tijdgenoot niet alleen, maar ook voor ons, nadat wij uit het voorgaande weten dat in dien tijd Nāda of Nāendra het Hoofd der Buddhisten was, is het toch heel duidelijk dat Prapañca met het woord «rivier» d. i. nadī op den naam van zijn vader wil zinspelen.⁵

Alvorens wij verder gaan acht ik het van belang even bij de woorden »anawung ɕangkā» stil te staan. Zooals boven reeds aangegeven is beteekenen deze woorden de «drager van de schelp». Is nu de schelp (ɕangkā) voldoende bekend als één van de hoofdattributen van God Wiṣṇu, zoo ziet men hier dus de onmiskenbare inmenging van het Wiṣṇuïsme in het Buddhismisme, daar immers deze woorden gebruikt worden als epitheton van het Hoofd van den Buddhistischen eeredienst.⁶

¹ D. i. Senior, dus eigenlijk hetzelfde als Presbyter (Kern).

² Dezen zonderlingen naam weet ik niet te verklaren (Kern).

³ Dit woord is van rēṅka en beteekent: barsten, scheiden, enz.

⁴ Evenals op de officiële Oorkonden.

⁵ Nāda en nadī zijn beide van den wortel nad = geluid geven.

⁶ Over de ɕangkā zie men „sangka-schelpen” door E. F. Jochim, T. B. G. dl. 49 blz. 188.

Merkwaardig is het dat deze hybridische samenstelling¹ in haar Sanskritvorm terug te vinden is in de Pararaton: asangkapaṇi² (de drager van de schelp), die eveneens een titel blijkt te zijn uit dankbaarheid door Ken Angrok aan ḍang hyang Loh-gawe gegeven, nadat de eerste koning was geworden. Voor ḍang hyang Loh-gawe — hij zou de eerste brahmaan zijn uit Voor-Indië, die zich beoosten den Kawi kwam vestigen — is dit epitheton, hetwelk door Dr. Brandes met purohita (hofpriester) weergegeven wordt, zeer gepast omdat hij een Wiṣṇu was.³

Des te merkwaardiger is het dat deze titel in zijn zuiver Jav.-Balineeschen vorm bij de tegenwoordige Balineezen niet onbekend is: sang amangku kul putih d. i. «de drager van de witte schelp». De persoon die het voorrecht heeft dezen titel te dragen, wordt in de wandeling de Pamangku genoemd, en blijkt bovendien een niet geringe rol te spelen in den Balineeschen eeredienst⁴. Of zoo'n pamangku altijd een Buddhist is, kan ik wegens mijn geringe kennis van de tegenwoordige Balineesche toestanden, niet met zekerheid zeggen. Echter dat hij de rol speelt van een leider, dus als dorpspurohita, bij een zekere plechtigheid, het Galungan-feest, heb ik in gezelschap van Prof. Krom, zelf gezien bij Sangsit. Dr. Brandes' vertaling van asangkapaṇi, dus ook van sang anawung ḡangkā en sang amangku kul putih met «purohita» wordt dan bevestigd. Want de leider van het Ćrāddha-offer, sang anawung ḡangkā van zang 12 strophe 1 wordt ook met sang purohita betiteld.

Wij hebben nog punt 3 te behandelen, de echtheid van het slot van Nāg. Krēt. Als ik durf beweren dat de laatste vier zangen van dit gedicht onecht zijn, dan kan men van mij gerust zeggen, dat ik in dit geval een groot waagstuk bega. Inderdaad, waar Prof. Kern niet den minsten twijfel koestert aan de echtheid van bedoeld gedeelte van het gedicht, is het waarlijk zeer vermetel van mij dat ik dit gedeelte als verdacht beschouw. Maar hoe het ook zij, bij het herhaaldelijk lezen van de laatste

¹ Anawung is zuiver Javaansch, ḡangkā is Sanskrit.

² Sanskrit: Ćaṅkhāpāṇin, hij die de ḡangkā in de hand heeft. Op de steen van Djijoe (Oud-Jav. Oork. blz. 220 regel 12 v. o.) vindt men ook: sang dwija ḡangkapaṇya.

³ Zie Pararaton blz. 8—13; nieuwe editie blz. 19 regel 3.

⁴ Zie: Bijdrage tot de kennis van Bali, door F. A. Liefrinck (T. B. G. dl. 33 blz. 259).

zangen van bedoeld gedicht krijg ik, als ik zang 94 gelezen heb en met den 95^{en} begin, den indruk dat op de echtheid van laatstgenoemden zang en de volgende wel wat af te dingen valt. De bewijzen hiervoor zal ik in het ondervolgende zoowel innerlijk als uiterlijk trachten te leveren. Hieronder laat ik eerst de laatste strophe van zang 94, die nog tot het echte gedeelte behoort en de daarop volgende door mij als onecht beschouwde zangen, volgen.

Donyan mangkana wrēddhya yan pangikēteng haji katham-
api tan tame(ng) langō.

gōng bhaktyāsīh anātha hetunika pakṣa tumuta sang umas-
tawe haji.

çloka mwan kakawin kidung stutnike haji maka-muka de-
cawarṇana.

nghing toḥnyeki wilāja niçcaya yadin guyuguyun apa deya
lampunēn.

De vertaling hiervan is volgens Prof. Kern met een kleine wijziging van mij betrekking hebbend op het woord wilāja¹, dat schaamteloos beteekent, als volgt:

Zijn doel (nl. van den dichter) is dan nu om grooter verdienste te veroveren door den Koning te bezingen, hoewel hij niet uiterst ervaren is in het dichten. Zijn groote afhankelijkheid aan en liefde voor den Heerscher is de reden dat hij besloten heeft om mede te doen met hen die den Koning loven. In çloka's, groote poëmen (kakawin), liederen (kidung) brengt hij den Koning lof, waarbij de beschrijving der (bezochte) oorden de voorname plaats inneemt. Alleen gebruikt hij zijn schaamteloosheid als inzet, daar hij zeker uitgelachen zal worden. Wat er aan te doen? Het moet voor lief genomen worden.

De boven gegeven strophe kan natuurlijk verder buiten beschouwing blijven, daar zij, zooals reeds gezegd is, nog tot het echte gedeelte behoort. Alleen wil ik de aandacht met nadruk hierop vestigen, dat Prof. Kern na de vertaling ervan het volgende zegt: «Wij hebben hier de verplichte betuigingen van de auteursbescheidenheid, zoo gewoon ook in hedendaagsche Javaansche dichtwerken.» Deze woorden van Prof. Kern zullen van zeer groot gewicht zijn voor ons onderzoek naar de manier waarop

¹ Sanskrit: wilajja.

DI. 78.

het slot van de Oud-Jav. gedichten gewoonlijk ingericht is; doch hierover later. Wij gaan nu verder met zang 95, waarmee m. i. het onechte gedeelte begint, te behandelen.

Purihing awak ¹ lanenalëhing adyah akikuk i dusun.
arëtu kurang prahāsana kumul tuna ring ujar arum.
dugaduga satya sādhu juga sih lalisika matilar.
mapa karikāpa don wruhika ring Smarawidhi wiphalā.

Karaṇanikānapiḥ wiṣaya tan karakëtan ing ulah.
wuta-tuli tan wruh aghrëñinalëh ² ning alara katilar.
pawarawarah mahāmuni dudūga rinëgëp i hati.
pijër angiwö kriya dwaya matangnya tan umur atilar.

Deze twee strophen worden door Prof. Kern vertaald aldus:

De lichaam-gesteldheid van het onervaren meisje op het land is steeds gedrukt, wanneer zij in de geschikte periode geen opvroolijking heeft, neerslachtig, minnelijke toespraak mist. Oprecht, trouw, goed slechts is liefde; hardvochtigheid is het, iemand te verlaten. Waartoe dan, waartoe dient het, de voorschriften der min te kennen die geen vrucht dragen?

Daarom speent men zich van zinnelijkheid, is niet gehecht aan roerig handelen, is blind, doof, geen liefdeloosheid kennende, neergedrukt als iemand die bedroefd is door verlaten te zijn. De herhaalde vermaningen van den Grooten Wijze mogen doordringen en behartigd worden: uitsluitend streven naar verrichtingen van rechtzinnig-vromen aard, omdat die niet vervliegen en in den steek laten.

In deze vertaling heeft Prof. Kern, zooals men voelen kan, zooveel mogelijk naar duidelijkheid getracht. Desondanks kan men er heel weinig of niets uit wijs worden. Dit is niet de schuld van Prof. Kern, evenmin van de vertaling; integendeel, de tekst op zich zelf reeds is een abracadabra, een aan-enrijging van woorden zonder zin. Het is daarom geen wonder dat Prof. Kern na zijn vertaling spontaan zegt: «De eenigszins verwarde redeneering van den dichter komt m. i. hierop neer, enz. enz.» hetgeen hij te voren, indien wij ons goed herinneren, in zijn heele bewerking van het gedicht, nooit gedaan heeft. Prof. Krom wil de zaak in zijn desbetreffende aantekeningen

¹ Conjectuur van Prof. Kern voor °awan.

² idem voor wrulagrini.

duidelijk maken door adyah niet als meisje maar als jongeling op te vatten en op den dichter zelf te doen slaan. Ik zou van mijn kant ten aanzien hiervan met herhaling van Prof. Kern's woorden gewoonweg zeggen: «De verwarde redeneering, niet van den dichter maar van den toevoeger, komt op niets neer». Want inderdaad grooter verwardheid en zinloosheid kan men zich niet denken dan in dit onechte gedeelte. Ik zeg dit met overtuiging, omdat het mij zeer duidelijk gebleken is dat ook de onechte gedeelten in de andere Oud-Jav. gedichten zich kenmerken door buitengewoon groote verwardheid, tevens zinloosheid. Hierop hoop ik te zijner tijd nog eens terug te komen. Hier zij slechts opgemerkt dat duidelijkheid, eenvoudige doch schoone taal, gepaard gaande met een logische redeneering en gesteund door metrische en doorgaans ook grammatische onberispelijkheid (voor zoover corruptie afkomstig van afschrijvers niet in het spel is) de kenmerken zijn van echte gedeelten van Oud-Jav. gedichten, vervaardigd door dichters die nagenoeg op één lijn staan met Prapañca. En zoo meenen wij te kunnen constateeren dat het werk van dezen laatste niet alleen niet in de boven bedoelde eigenschappen te kort schiet, maar zelfs erin uitmunt. Waar wij onduidelijke plaatsen vinden, zooals b. v. de beschrijving van de situatie van de stad Majapahit, dan is dit hieraan toe te schrijven dat Prapañca, toen hij zijn mededeelingen neerschreef natuurlijk niet aan ons, tegenwoordige menschen, dacht, doch aan zijn tijdgenooten, die met zijn weinige woorden reeds een duidelijk denkbeeld konden krijgen hoe de Hoofdstad er uitzag, daar zij immers deze gezien hadden of zelfs daarin woonden. Uit dit alles meenen wij de conclusie te kunnen trekken, dat het woord «verward» in het algemeen allerm minst toepasselijk is op Prapañca's werk m. a. w. dat het verwarde gedeelte niet van Prapañca zelf afkomstig is of kan zijn.

Terwijl het boven gegevene uiterlijke bewijzen zijn van de onechtheid van het stuk, willen wij nu ook trachten de innerlijke voor den dag te halen. Hierbij zouden wij verschillende grammatische kwesties kunnen aanroeren, wij bepalen ons wat dit aangaat tot eenige woorden door den toevoeger gebezigd. In den eersten voet van strophe 1 gebruikt de toevoeger het woord *inalēh*, dat hij in den tweeden voet van strophe 2 herhaalt. Aan het woord *arētu*, dat door Prof. Kern vertaald is met: «in de geschikte periode», kent de gebruiker niet de ware be-

teekenis, door Prof. Kern gegeven, toe. Want naar het verband te oordeelen bedoelt hij hier een bijvoegelijk naamwoord, zooiets als stijf, linksch e.d. in overeenstemming met de daarop volgende woorden.¹

In de eerste strophe gebruikt hij aan het eind van den derden voet: matilar. Hetzelfde of althans een vorm van denzelfden stam herhaalt hij eveneens aan het eind van den tweeden voet van strophe 2; weer hetzelfde aan het eind van den laatsten voet van dezelfde strophe.

Welnu het herhalen van een en hetzelfde woord op die wijze, en het toekennen aan een nogal eenvoudig Sanskrit woord van een beteekenis die hemelsbreed van de oorspronkelijke verwijderd is, kan men m. i. moeilijk verwachten van een dichter als Prapañca. Integendeel, dit brengt juist de woordenarmoede van den quasi-dichter aan den dag.

Verder zijn de woorden wrulagrini (door Prof. Kern verbeterd tot wruh aghrēni) en dudūga zeer verdacht; terwijl het eerste heelemaal geen woord is, is het tweede een vorm die in de Nw.-Jav. grammatica's dwipurwa (dubbelbegin) genoemd wordt en hoogst zelden in het Oud-Jav. voorkomt.²

Nu behandelen wij de laatste strophe van dezen zang, die hier niet nogmaals behoeft afgedrukt te worden. De lezers worden voor de bijzonderheden verwezen naar bedoelde plaats in de Nāg. Krēt.

Na de vertaling van deze strophe zegt Prof. Kern.: «de dichter begaat twee vergissingen» enz. Ik zou willen vragen of het wel aan te nemen is dat Prapañca, die in den aanhef van zijn gedicht toont de Oud-Jav. godgeleerdheid, zou ik zeggen, geheel te beheerschen, hier zulke, en dan nog wel buitengewoon domme, vergissingen begaat. Alleen «neen» is hierop dunkt mij, het antwoord. Dus dit stuk kan ook niet van Prapañca zelf zijn.

Aangaande zang 96, die hier ook achterwege gelaten kan worden, zegt Prof. Kern: «..... De verzen, een ware proeve van valsch vernuft, zijn zoo gekunsteld, dat de bedoeling zeer raadselachtig is.» Inderdaad het is een valsch vernuft; en dit wijst ook op de valschheid van het stuk. Een dergelijke alliteratie

¹ Wat een groote onzin is ook de verklaring van het woord rētu in de Tjandra-sēngkala (strophe 6), een boekje uitgegeven door de vereeniging Radya poestaka te Soerakarta 1906. Zie over de Tjandrasēngkala: Verhand. Bat. Gen. deel 16 blz. 70.

² Zie Verspr. Geschr. deel 9 blz. 212.

(Jav, purwakaṇṭi) maakt Prapañca al in zang 32 strophe 3—4 bij gelegenheid van 's Vorsten bezoek bij de kluizenarij te Sāgara. Deze laatste is echter niet zoo totaal onverstaanbaar als bij zang 96 het geval is.

Na de vertaling van dezen zang, die slechts uit twee strophen bestaat, elk van 32 sylaben, zegt Prof. Kern nog: «De verklaring van deze raadselverzen zij aan anderen overgelaten.» Ik zou zeggen: zij aan den maker zelf overgelaten. Want anderen zullen er toch niet veel of niets van begrijpen. En als de maker, leefde hij nog, ons daarvan een verklaring wilde of durfde geven, dan zou hij ons doodeenvoudig iets wijs moeten maken.

Wat voor een grooten onzin dit stuk verder ons geeft blijkt uit prapañca pracacah pañca, door Prof. Kern vertaald met: «Prapañca bestaat uit vijf stukken», doch dit kan ook beteekenen: «er zijn vijf Prapañca's».

Hoe kan nu Prapañca, als het stuk van hem zelf was, van zich zelf zeggen dat hij uit vijf stukken bestaat of dat er vijf van hem zelf zijn? Ook al vat men prapañca niet op als eigen-naam maar als het begrip, door Prof. Kern in zijn noot 4 gegeven, dan nog rijst de vraag hoe onze dichter zonder eenig verband aan die losse mededeeling komt. Neen, mijn conclusie luidt: deze zang is ook onecht.

Wat betreft de twee laatste zangen, hiermede wil ik om den lezer niet nutteloos te vermoeien, heel kort zijn. Er kan volstaan worden met de volgende woorden van Prof. Kern ten aanzien van zang 97: «Wat er bij zulke kunstenaarj van den zin moet terecht komen is te begrijpen». Juist deze kunstenaarj eenerzijds en het-niet-terecht-komen-van-den-zin anderzijds verraadt m. i. duidelijk de onechtheid van dit stuk.

Het voorkomen van Wināda in beide laatste zangen pleit eerder tegen dan vóór de echtheid hiervan. Prof. Kern vermoedt dat Wināda een naam is van Prapañca toen hij nog leek, nog geen geestelijke was. Dienaangaande wil ik even aanstippen dat de oorkonden zich hiertegen verzetten. Want Nāda, behalve dat hij superintendent der Buddhistische zaken is, heeft als titel ḍaṅg ācāryya, het hoogste predicaat van een geestelijke. Een leekenaam kan Nāda m. i. dus nooit zijn.

Nu willen wij nagaan hoe Wināda in dit stuk taalkundig precies staat, ten einde te kunnen zien 1ste of met Wināda hier werkelijk Nādendra bedoeld wordt, 2de of dit stuk van Prapañca

zelf is. Laten wij nemen: «sama lan pu wināda prih». Dit stuk wordt door Prof. Kern vertaald met: «Gebrekkig heeft heer Wināda zich beijverd». Deze vertaling kan weliswaar goed zijn, maar volgens het Javaansch gevoel is ze niet de meest voor de hand liggende, om niet te spreken van «gezocht». De meest voor de hand liggende vertaling hiervan is: «Er wordt getracht (of: ik, men tracht) gelijk te zijn met heer Wināda». Zegt dit de dichter, dus Prapañca, dan zou het nog kunnen. Maar dan vervalt de vereenzelviging door Prof. Krom, dat nl. Prapañca Wināda zelf zou zijn. Want er is immers geen mensch die tracht gelijk te zijn aan zich zelf.

Nu het volgende: «yaça sang winādānungsi», door Prof. Kern vertaald met: «Wināda jaagde roem na.» Ook deze vertaling is niet de meest voor de hand liggende. Volgens een gewone rede-neering beteekent het eenvoudig: «ik (of: men) tracht de verdienste van Wināda na te volgen.» Zijn dit de woorden van Prapañca, dan zou het nog weer kunnen. Maar dan is Prapañca voor de tweede maal niet Wināda. Deze uiteenzetting zou kunnen doen vermoeden, dat wij geneigd zijn tot de opvatting, alsof dit stuk van Prapañca afkomstig is, en deze zich tracht gelijk te maken enz. aan zijn vader, Wināda of Nāda. Geenszins. Niet alleen uit het feit dat de na van het eerste Wināda lang en van het tweede kort is, maar ook uit de uiterst onsamenvangende dingen die in dit zeer korte stuk verteld worden, kan men met beslistheid zeggen dat dit stuk onecht is.

Een m.i. afdoend bewijs levert dan nog zang 98 zelf. Al kan para-kawi analoog met para-ñahi, en versterkt door maparab (genaamd) enkelvoud zijn, hiertegen verzet zich ook al weer het Javaansch gevoel. Want hoewel para-ñahi enkelvoud is geworden, het collectief begrip van dit woord is nog duidelijk voelbaar. Bovendien is het ons gebleken dat het woord para, waar dit in dezen zin gebruikt wordt in het echte gedeelte van het heele gedicht, als wij ons niet vergissen, altijd een meervoud aanduidt. Hoe is deze moeilijkheid te verklaren? M. i. heel eenvoudig. De toevoeger weet niet precies meer dat Wināda (laten wij ook zeggen: Nāda) een enkel individu was. Dit blijkt ondubbelzinnig uit den laatsten regel, waar hij van para-Wināda spreekt. Hier wordt Wināda door den toevoeger beschouwd als een nomen appellativum; dus niet meer als eigennaam.¹ Immers het praefix

¹ Vergelijk: Proefschrift van Dr. H. H. Juynboll blz. 7 noot 1.

para kan nooit, althans in de Oud-Jav. en Nw.-Jav. taal, voor een eigennaam van één persoon geplaatst worden. Verwacht men deze onkunde ook van Prapañca ten aanzien van Nāda, zijn vader dus? Of als mijn bewering, dat Nāda zijn vader is, niet juist mocht zijn, dan van zich zelf? Geen grootter onzin zou men kunnen aanvaarden, meen ik. Trouwens hiervóór heeft men ook reeds gezien dat de toevoeger Prapañca tot vijf toovert.

Ik wil echter gaarne toegeven dat het voorkomen van Wināda hier geen louter toeval is; het is niet geheel onmogelijk dat de toevoeger nog een zeer zwakken nagalm hoorde van de namen der Majapahitische hoogwaardigheidsbekleeders, van wie hij echter niets meer wist.

Voordat ik dit betoog besluit wil ik nog even op een taalkundig monstium wijzen, voorkomende op den allerlaatsten regel. Er staat: cinalarinidalēm, zooals de tekst met Balineesche karakters ons te lezen geeft. Dit wordt door Prof. Kern gescheiden: cinala ri ni dalēm. Nu is ri ni (datief of locatief voorzetsel onmiddellijk gevolgd door een genitief idem), voor zoover ik weet, een absolute onmogelijkheid in de Oud-Jav. taal. En ik meen dat dit ook niet de bedoeling van den maker is geweest; de bedoeling is geweest: cinalarin i dalēm. Welnu, deze uitgang **in** hier geeft ons van het heele probleem een oplossing: De toevoeger moet een Balinees geweest zijn, dewijl de uitgang **in** zoowel in de Oud-Jav. als in de Nw.-Jav. taal niet voorkomt, terwijl hij in het Balineesch een voorname plaats inneemt, evenals in het Bataviaasch, omdat de Batavianen ten deele afstammelingen zijn van de Balineesche slaven in dienst bij de O.-I. Compagnie.

Met het bovenstaande hoop ik aangetoond te hebben, dat de laatste vier zangen van de Nāg. Krēt. hoogstwaarschijnlijk onecht zijn.

Nu gaan wij terug tot onze inscriptie. Op grond van het bovenstaande nemen wij dus aan dat Nāda de Dharmmādhyaṣa onder Hayam-Wuruk was en wel na zijn voorganger en vader (?)¹ Kanakamuni, welke laatste volgens Prof. Krom na den dood van Rājapatnī in 1272 nog als Dh.dh. ring Kasogatan fungeerde. Wij kunnen daarom deze gevolgtrekking maken dat de inscriptie door Nāda pas na 1272 gemaakt is.

¹ Uit het feit, dat Kanakamuni ook heer was van Padēlēgan even als zijn opvolger Nāda, leid ik af dat de laatste een zoon is van den eerste; ook Kanakamuni is waarschijnlijk de zoon van zijn voorganger: Ginantaka, die eveneens heer was van Padēlēgan.

Hoe komt hij nu aan die nauwkeurige dateering in strophe 14—16? zou men zich kunnen afvragen. Wanneer wij in het oog houden dat Nāda superintendent was van de Buddhistische zaken, dan zal het wel zeer mogelijk geweest zijn, dat hij het archief — afgescheiden nog van de eigenschap der Hindu-Javanen om de overlevering bijzonder hoog te houden — dat deze Buddhistische gebeurtenis notuleerde, te zijner beschikking had, zoodat hij zijn mededeeling, voornamelijk de dateering, daaraan kan ontleenen. In ieder geval is bedoelde dateering niet die van de vervaardiging van het gedicht, maar zij heeft alleen betrekking op de wijding van koning Krētanāgara tot Jina, m.a.w. koning Krētanāgara heeft zich in dat jaar doen wijden, welke gebeurtenis voor Nāda, op het oogenblik toen hij zijn gedicht vervaardigde, een feit is, dat reeds tamelijk lang tot het verleden behoort. Want neemt men in aanmerking, dat Nāda in 1284 ongeveer 83 jaar oud was, dan zou hij in 1211 nauwelijks een knaapje zijn geweest van een jaar of tien elf. Het is dus m.i. duidelijk dat hij niet een tijdgenoot van ongeveer denzelfden leeftijd van Krētanāgara en onder dien vorst in functie, geweest is, doch een ambt bekleedde onder diens achterkleinzoon, koning Hayam-Wuruk. De vorst met zijn zonen, kleinzonen en gade in strophe 17 en volgende bedoeld, is dan natuurlijk niet Krētanāgara; immers indien hij bedoeld wordt, dan stuit men op een moeilijkheid, waarop Prof. Kern reeds wijst, dat nl. koning Krētanāgara hoogstwaarschijnlijk nooit een hoofdvrouw noch zonen schijnt gehad te hebben. De hier bedoelde vorst is ongetwijfeld de op dat oogenblik nog regeerende koning, en dat is Hayam-Wuruk.

Heeft Hayam-Wuruk bij de vervaardiging van het gedicht reeds kleinkinderen? Dit hoeft nu niet bepaald, daar de woorden van den dichter ook op de toekomst kunnen slaan.

Nog een ding dat niet in den haak schijnt te zijn, is, dat er tusschen Hayam-Wuruk en het één-worden van Java (zeer streng opgevat) verband zou bestaan. Dit is ook al onnoodig. Want *ekibhawa* beteekent één zijn. En zooals men weet is Hayam-Wuruk ook heerscher geweest van het onverdeelde Java.

Ten slotte wil ik nog een woord zeggen omtrent de herkomst van het beeld. Zooals de dichter zelf zegt was het beeld vroeger op de begraafplaats te Wurare opgesteld. Waar deze plaats gelegen heeft, is tot nu toe niet bekend. Een onderzoek naar de

Calon-Arang zal ons hieromtrent waarschijnlijk meer licht verschaffen. Alleen mogen wij alvast aannemen, dat bedoelde plaats dezelfde is als Murare, door de Balineezen wegens de *ḍang-ḍing* (rijmklank in de z.g. kleine dichtmaten) misschien verhaspeld tot Mur erang¹, het verblijf van Mpu bhāraḍaḥ, de Bharād van ons gedicht. Hieruit kan men opmaken dat het beeld opgericht werd ter gelegenheid van de meermalen genoemde wijding van koning Krētanāgara, maar bovendien als herinnering aan de plaats Wurare als verblijf van den buitengewoon machtigen Bhāraḍaḥ, wiens aandenken tot heden toe hij de Balineezen nog voortleeft.²

Verder kan men uit de woorden van den dichter m. i. afleiden, dat het beeld, toen hij zijn inscriptie maakte, niet meer op zijn oorspronkelijke plaats stond. Want waarom zou hij de plaats genoemd hebben als het er nog stond? Eerder zou men in dit geval verwachten het bezigen van het woord hier of ter plaatse e. d. evenals toen de historische berichtgever van Prapañca de begraafplaats van koning Krētanāgara te Tumapël aanduidde.³

Waar de berichten omtrent de herkomst van den Djaka-dolog, d. i. het beeld van Simpang ons eensluitend leeren dat het beeld het eerst ontdekt wordt op Kandang gadjah op het terrein waar Majapahit gelegen heeft, kunnen wij m. i. de hypothese opstellen, dat het gedurende den bloei van Majapahit naar de hoofdplaats is vervoerd geworden, hetgeen m. i. heel best mogelijk is.⁴ Want het is toch het beeld van den persoon, waaruit de machtige dynastie ontstaan is. Bovendien is er voldoende speling in de tijdsruimte waarbinnen het verplaatst moet zijn geworden (van 1211 tot minstens 1272).

Naar Wardenaar's beschrijving van dit beeld⁵ te oordeelen, heeft het ook allen schijn dat er een dak (huis) boven is geweest, waaruit men kan opmaken dat de bevolking het als heilig beschouwd heeft.

Dit alles is natuurlijk maar een onderstelling, die helaas voorloopig geen kans heeft om bevestigd te worden, tenzij, naar wij

¹ Zie v. d. Tuuk's K. B. Wdb. IV, i. v.

² Bij de Javanen is deze bijna totaal uitgewischt. De beroemde Samen-spraken van Winter kennen van hem niets meer dan zijn verbasterden naam Paraḍaḥ. (Nieuwste uitgave 1911 blz. 363 regel 8 v. o.).

³ Zie Oudk. versl. 1918 bijl. L. (blz. 115).

⁴ Dit is ook het vermoeden van Prof. Krom; zie Inleiding tot de Hindoe-Jav. Kunst (1920) II blz. 150 en vlg.

⁵ Oudheden van Madjapahit door Verbeek (T. B. G. dl. 33 blz. 3).

hopen, het een of ander gegeven ontdekt wordt, dat hierop betrekking heeft.

Waarom maakt Prapañca in zijn geheele gedicht geen gewag van dit beeld? Deze vraag is eigenlijk haast een bevestiging van boven geopperde onderstelling. Want, indien het beeld in 1281 werkelijk nog op zijn oorspronkelijke plaats stond, waarom zou koning Hayam-Wuruk bij zijn reis verzuimd hebben ook dit beeld van zijn overgrootvader te bezoeken en eer te bewijzen? Juist dit verzuim nu maakt ons geneigd om aan te nemen dat dit beeld in 1281 zich reeds in de hoofdstad bevond. Dat Prapañca daar geen gewag van maakt, is licht te begrijpen. Immers indien hij bij de beschrijving van de Hoofdstad ook dit beeld vermeldde, zou hij te veel in details vervallen zijn, hetgeen m.i. niet zijn bedoeling was. Bovendien had zijn vader Nāda de tijdgenooten door middel van zijn gedicht omtrent het beeld reeds ingelicht, en het zou een herhaling zijn, wanneer Prapañca dit nog eens deed.

Leiden, Januari 1922.